

УДК 332.12(477)

ТЕНДЕНЦІЇ СТРУКТУРНОЇ ПЕРЕБУДОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

DOI 10.30838/P.ES.2224.260319.56.417

Куйбіда С. В.,*Львівська обласна державна адміністрація*

Стратегічна мета інтеграції України у ЄС та підвищення глобальної конкурентоспроможності вітчизняної економіки зумовлюють необхідність подолання структурних недоліків, які притаманні вітчизняній моделі економіки. У статті зазначено, що нині формування якісної структури національної економіки має вирішальне значення для розвинених держав світу. Вони змагаються у підходах та відповідних інструментах щодо розбудови економіки майбутнього в умовах кардинальних технологічних змін, зумовлених четвертою промисловою революцією. Зазначено, що сформована на національному рівні в Україні економічна система характеризується слабкою участю держави в світовому господарстві. А для з'ясування рівня та якості цієї участі слід розглянути міжнародні рейтинги, в яких представлена Україна. З поміж значної їх кількості, розглянуто три глобальні індекси, які в тому числі відображають структурні тенденції в економічній системі. Відмічено, що рейтинг конкурентоспроможності держави будується на основі Індексу глобальної конкурентоспроможності, який визначає відповідний рівень добробуту населення, прибутків від інвестицій та характеризує потенціал зростання економіки у довгостроковій перспективі. Для проведення аналізу стану нормативно-правового регулювання досліджуються умови функціонування підприємств протягом усього циклу їх життєдіяльності, включаючи їх створення, ведення бізнесу, здійснення зовнішньо-торговельної діяльності, оподаткування тощо. Визначається також Індекс економічної свободи, що є інструментом для поглибленого аналізу економік у всьому світі. У статті зазначено, що за роки незалежності України на державному рівні неодноразово декларувалися цілі щодо необхідності втілення технологічних, структурних та інституційних перетворень у національній економіці з метою зростання продуктивності праці, підвищення питомої ваги високотехнологічних виробництв в структурі ВВП, якості життя населення і в кінцевому підсумку конкурентоспроможності держави та її регіонів у глобальній економіці. Відмічено, що за міжнародними рейтингами та порівняннями, Україна посідає низькі позиції в світовій економіці. Це свідчить про те, що економічні реформи, які декларувалися в різні часи в державі були малоефективні. Також це стосується у тому числі досвіду проведення структурної економічної політики, яка бере свій початок з перших років незалежності України. Наголошено, що спектр урядових заходів щодо економічного розвитку є

досить широким, однак їх аналіз дозволяє зробити висновок про недостатність державного впливу на економіку, щоб якісно змінити її структуру. Хоча загальні механізми уряду виписано чітко, однак не вистачає конкретики щодо пріоритетів галузевого розвитку, враховуючи поточну економічну ситуацію.

Ключові слова: національна економіка; структурна перебудова; глобальна конкурентоспроможність; економічна свобода; тенденції структурної динаміки

UDC 332.12(477)

TRENDS OF STRUCTURAL CHOICE OF THE NATIONAL ECONOMY OF UKRAINE

DOI 10.30838/ P.ES.2224.260319.56.417

Kuibida S.,

Lviv Regional State Administration

The strategic goal of Ukraine's integration into the EU and increasing the global competitiveness of the domestic economy necessitate the overcoming of the structural disadvantages inherent in the domestic model of the economy. It has been stated that the formation of a qualitative structure of the national economy is now crucial for developed countries of the world. They compete in approaches and related tools for building a future economy in the midst of the dramatic technological changes caused by the fourth industrial revolution. It has been noted that the economic system formed at the national level in Ukraine is characterized by weak participation of the state in the world economy. And to find out the level and quality of this participation, we should consider the international ratings in which Ukraine is represented. Among the significant number of them, three global indexes have been considered, which also reflect the structural tendencies in the economic system. It is noted that the rating of the state's competitiveness is based on the Global Competitiveness Index, which determines the appropriate level of welfare of the population, returns on investments and characterizes the potential for economic growth in the long run. For the analysis of the state of regulatory regulation, the conditions of operation of enterprises throughout the cycle of their life, including their creation, conduct of business, foreign trade activity, taxation, etc. are investigated. The Economic Freedom Index is also defined, which is an instrument for in-depth analysis of economies around the world. The article states that during the years of Ukraine's independence, at the state level, the goals of the need to implement technological, structural and institutional reforms in the national economy have been repeatedly declared at the national level in order to increase productivity, increase the proportion of high-tech industries in the structure of GDP, quality of life of the population and, ultimately, competitiveness the state and its regions in the global economy. It is noted that according to international ratings and comparisons, Ukraine is in a low position in the world economy. This suggests that economic reforms that were declared at different times in the state were ineffective. This also applies to the experience of conducting structural economic policy, which dates back to the first years of Ukraine's independence. It is emphasized that the range of government measures for

economic development is rather broad, but their analysis allows us to conclude that the state's influence on the economy is insufficient to qualitatively change its structure. Although the general mechanisms of the government are clearly defined, there is a lack of specificity regarding the priorities of sectoral development, taking into account the current economic situation.

Keywords: national economy, structural adjustment, global competitiveness, economic freedom, tendencies of structural dynamics

Актуальність проблеми. Нині формування якісної структури національної економіки має вирішальне значення для розвинених держав світу. Вони змагаються у підходах та відповідних інструментах щодо розбудови економіки майбутнього в умовах кардинальних технологічних змін, зумовлених четвертою промисловою революцією. Так, однією із головних цілей стратегії розвитку Європейського Союзу (ЄС) «Європа 2020» визначено розумне зростання, тобто розвиток економіки, що базується на знаннях та інноваціях.

Стратегічна мета інтеграції України у ЄС та підвищення глобальної конкурентоспроможності вітчизняної економіки зумовлюють необхідність подолання структурних недоліків, які притаманні вітчизняній моделі економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблематики структурної модернізації національної економіки присвячена низка праць зарубіжних учених, а саме: Д. Белла, К. Ерроу, К. Кларка, А. Менона, В. Ойкена, Д. Перкінса, А. Пігу, М. Пората, Ф. Райхельда, К. Рогоффа, Дж. Сакса, Р. Солоу, Т. Артёмової, С. Білої, В. Галіцина, О. Галіциної, В. Геєця, С. Дорогунцова, Я. Жаліла. Питання наукового обґрунтування сутності, особливостей, підходів, інструментів та механізмів щодо структурної перебудови національної економіки держави були предметом досліджень багатьох науковців, проте саме тенденції змін, які відбуваються в економіці детально розкритими раніше не були.

Мета статті – теоретико-методологічне обґрунтування сутності і розкриття особливостей та принципів структурної перебудови національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. За роки незалежності України на державному рівні неодноразово декларувалися цілі щодо необхідності втілення технологічних, структурних та інституційних перетворень у національній економіці з метою зростання продуктивності

праці, підвищення питомої ваги високотехнологічних виробництв в структурі ВВП, якості життя населення і в кінцевому підсумку конкурентоспроможності держави та її регіонів у глобальній економіці [3].

Втім, сформована на національному рівні в Україні економічна система характеризується слабкою участю держави в світовому господарстві. Насамперед, щоб з'ясувати рівень та якість цієї участі слід розглянути міжнародні рейтинги, в яких представлена Україна. З-поміж значної їх кількості, розглянемо три глобальні індекси, які в тому числі відображають структурні тенденції в економічній системі.

Рейтинг конкурентоспроможності держави будується на основі Індексу глобальної конкурентоспроможності, який визначає відповідний рівень добробуту населення, прибутків від інвестицій та характеризує потенціал зростання економіки у довгостроковій перспективі. Варто зазначити, що в свою чергу, конкурентоспроможність формується під впливом низки економічних, політичних і структурних чинників, які визначають умови ведення бізнесу в державі. Так, динаміка глобального індексу конкурентоспроможності (табл. 1) свідчить, що за останні десять років Україні не вдалося поліпшити показники практично за усіма досліджуваними групами, окрім не значних покращень у сфері інфраструктури, здоров'я та освіти.

Таблиця 1 – Індекс глобальної конкурентоспроможності України 2008–2018 рр.

Рік	2008-2009	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018
Кількість держав у рейтингу	133	133	139	142	144	148	144	140	138	137
Загальний індекс	72	82	89	82	73	84	76	79	85	81
1. Якість інститутів	115	120	134	131	132	137	130	130	129	118
2. Інфраструктура	79	78	68	71	65	68	68	69	75	78
3. Макроекономічна стабільність	91	106	132	112	90	107	105	134	128	121
4. Здоров'я та початкова освіта	60	68	66	74	62	62	43	45	54	53
5. Вища освіта та професійна підготовка	43	46	46	51	47	43	40	34	33	35
6. Ефективність ринку товарів та послуг	103	109	129	129	117	124	112	106	108	101
7. Ефективність ринку праці	54	49	54	61	62	84	80	56	73	86
8. Розвиток фінансового ринку	85	106	119	116	114	117	107	121	130	120
9. Технологічний рівень	65	80	83	82	81	94	85	86	85	81
10. Розмір внутрішнього ринку	31	29	38	38	38	38	38	45	47	47
11. Інновації та конкурентоспроможність	52	62	63	93	79	93	81	54	52	61
12. Конкурентоспроможність компаній	80	91	100	103	91	97	99	91	98	90

Джерело: складено автором за [8]

Тим самим, у періоді 2017–2018 рр. Україна посідала 81 загальне місце в світі, що на 9 позицій нижче у порівнянні з 2008–2009 рр. Найбільший спад спостерігався за групами показників: макроекономічна стабільність, ефективність ринку праці, технологічний рівень, розвиток фінансового ринку, розмір внутрішнього ринку та ін.

Світовий банк у дослідженні «Ease of Doing Business Index» (Індекс легкості ведення бізнесу) проводить аналіз стану нормативно-правового регулювання у 190 державах світу (табл. 2). Зокрема досліджуються умови функціонування підприємств протягом усього циклу їх життєдіяльності, включаючи їх створення, ведення бізнесу, здійснення зовнішньоторговельної діяльності, оподаткування тощо.

Таблиця 2 – Місце України за рейтингом «Ведення бізнесу» 2008–2019 рр.

Рік	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Місце	144	146	142	145	152	137	112	96	83	80	76	71

Джерело: складено автором за [11]

Підвищення позиції України у рейтингу Світового банку “Doing Business” є одним з ключових стратегічних індикаторів реалізації Стратегії сталого розвитку “Україна – 2020”, затвердженої Указом Президента України від 12.01.2015 № 5 [7].

Динаміка цього індексу має позитивну тенденцію щодо позицій України. У 2015 р. Україна вперше увійшла до топ 100 рейтингу легкості ведення бізнесу. Покращивши свої показники і в наступні роки, в рейтингу за 2019 р. Україна опинилася на 71 місці, що на 73 позиції вище ніж було в 2008 р. Проте географічні сусіди випереджають Україну (зокрема Польща – 33, Угорщина – 53, Словаччина – 42, Румунія – 52, Молдова – 47, Білорусь – 37, РФ – 31) [10].

Натомість у міжнародному рейтингу економічної свободи за період 2008-2018 рр. Україна втратила позиції (табл. 3).

За даними цього дослідження у 2018 р. Україна посіла 150 місце, що є найгіршим показником Індексу серед європейських держав. На це вплинули значні проблеми в боротьбі з корупцією, слабка судова система щодо захисту прав приватної власності, низька ефективність регуляторної системи тощо. Отже, в Україні сформувалася специфічна модель господарювання, що призвела до низки несприятливих тенденцій, подальшого відставання у технологічному розвитку від провідних держав світу.

Таблиця 3 – Індекс економічної свободи 2008–2018 рр.

Рік	Місце в рейтингу	Індекс економічної свободи	Верховенство права		Обмежений уряд		Регуляторна ефективність			Відкритість ринків		
			захист прав власності	свобода від корупції	фіскальна свобода	державні витрати	свобода бізнесу	свобода ринку праці	монетарна свобода	свобода торгівлі	свобода інвестицій	фінансова свобода
2018	150	51,9	41,0	29,5	75,9	45,0	62,7	52,8	60,1	81,1	35,0	30,0
2017	166	48,1	41,4	22,6	80,2	38,2	62,1	48,8	47,4	85,9	25,0	30,0
2016	162	46,8	25,0	26,0	78,6	30,6	56,8	47,9	66,9	85,8	20,0	30,0
2015	162	46,9	20,0	25,0	78,7	28,0	59,3	48,2	78,6	85,8	15,0	30,0
2014	155	49,3	30,0	21,9	79,1	37,5	59,8	49,8	78,7	86,2	20,0	30,0
2013	161	46,3	30,0	23,0	78,2	29,4	47,6	49,9	71,0	84,4	20,0	30,0
2012	163	46,1	30,0	24,0	78,2	29,4	46,2	51,2	67,7	84,4	20,0	30,0
2011	164	45,8	30,0	22,0	77,3	32,9	47,1	50,0	63,2	85,2	20,0	30,0
2010	162	46,4	30,0	25,0	77,9	41,1	38,7	57,7	61,2	82,6	20,0	30,0
2009	153	48,8	30,0	27,0	77,0	39,0	40,5	52,4	68,1	84,0	30,0	40,0
2008	134	51,0	30,0	28,0	79,0	43,0	44,4	53,1	69,9	82,2	30,0	50,0

Джерело: складено автором за [9]

У регіонах України зберігаються можливості для створення технологічних конкурентних переваг у низці сфер економіки. Про це, зокрема, свідчить відновлення окремих напрямів наукоємної та високотехнологічної кооперації в аерокосмічній галузі, розширення технологічного співробітництва у сфері військових технологій та технологій подвійного призначення. У секторі інформаційно-комунікаційних технологій українські розробники та компанії демонструють стабільний рівень конкурентоспроможності. Глобальні технологічні компанії створюють в Україні центри досліджень і розробок, зокрема у сферах телекомунікацій, фінансових послуг, електронної комерції, програмного забезпечення тощо (понад 100 компаній залучили близько 12,4 тис. інженерів) [1, с. 261-263].

У зв'язку з цим у міжнародній кооперації праці економіка України має знайти для себе інші сфери за тими секторами економіки, за якими вона має географічні, ресурсні та людські переваги. Безальтернативною для неї є переорієнтація на високотехнологічний шлях подальшого розвитку. При цьому держава має зробити ставку суто на якісний людський капітал, включити конкурентоздатну науку, передову освіту та високотехнологічний бізнес у перелік основних драйверів своєї економіки [6, с. 14].

Успішне проведення структурної перебудови економіки України значною мірою залежить від правильності вибору пріоритетних напрямів

економічного розвитку регіонів. Вибір пріоритетів при структуруванні економіки регіонів повинен відповідати таким вимогам: усебічне врахування економічних, екологічних, соціально-демографічних умов і факторів території; найбільш повне та ефективне використання існуючої в регіоні ресурсної бази; впровадження технологій, що відповідають сучасним світовим стандартам; розширення економічної самостійності регіону; формування конкурентного середовища, ринкової інфраструктури та ринкових механізмів саморегулювання економічних процесів; формування та накопичення інвестиційного потенціалу [4, с. 129].

Зміцнення конкурентоспроможності регіональної економіки пов'язане зі структурними перетвореннями економічної системи відповідно до потреб технологічного і соціального прогресу. Адже структурні диспропорції не лише стримують реалізацію економічного потенціалу, а й підвищують вразливість економіки до зовнішніх впливів. Саме тому здатність підвищувати конкурентоспроможність економіки забезпечується глибиною структурних перетворень, зумовлених необхідністю технологічного оновлення виробничої структури та її адаптації до змінних умов внутрішнього та зовнішнього середовища, що призводить до істотних зрушень у галузевій і секторальній структурі національної економіки, насамперед – у напрямі підвищення частки інноваційних виробництв та економічної діяльності з високою часткою доданої вартості [4].

Можна визначити такі тенденції структурної динаміки національної економіки України:

- суттєве зростання у валовій доданій вартості частки аграрного сектору виробництва з 8,4% у 2010 р. до 14,2% у 2015 р., майже на 70%. Частка усіх інших сфер у ВДВ скоротилася;
- у складі валової доданої вартості знизилася частка індустріального сектору економіки — промисловості та будівництва: промисловості в цілому на 2,4 в. п., будівничої галузі — на 1,4 в. п. Найбільше зменшився внесок у ВДВ добувної промисловості, що пов'язано з конфліктом на сході країни, втратою значної кількості вугледобувних підприємств внаслідок окупації частини Донбасу. Найбільш негативним є скорочення частки переробної промисловості, яка є основним драйвером розвитку економіки. Частка у валовій доданій вартості інфраструктурних галузей промисловості (електро- та

водопостачання) практично не змінилася. За дани період у структурі ВДВ на 2 в. п. зменшилась частка сфери послуг, що не відповідає викликам постіндустріального розвитку економіки;

- наслідком суттєвих структурних трансформацій є зміна обсягів і структури зайнятості практично в усіх сферах економічної діяльності. Частка зайнятості в аграрній сфері зростала і перевищила частку зайнятості у промисловості. Відбувається скорочення частки зайнятості у будівництві. У сфері послуг вона хоч і зростала, однак зниження частки даної сфери у ВДВ свідчить про падіння продуктивності праці. Ці дані вказують на те, що в Україні відбуваються процеси деіндустріалізації економіки та ринку праці;

- частка інвестиційних товарів за період з 2008 по 2015 р. скоротилася у загальному випуску більш ніж удвічі, скоротилася частка випуску споживчих товарів тривалого використання, які складають всього 1% у загальному випуску. Однак саме виробництво цих видів товарів потребує інновацій та висококваліфікованої робочої сили. Ці структурні зрушення у випуску промислової продукції свідчать про деградацію індустріального сектору економіки України та втрату ним своєї провідної ролі в її розвитку;

- технологічна структура вітчизняної промисловості не відповідає прийнятим загальноєвропейським вимогам (якщо структура промисловості в цілому усіх європейських країн наближається до оптимальної, то в Україні в Україні переважає III-й технологічний, частка середньо-високотехнологічної продукції впала з 15 % у 2014 р. до 13,5 % у 2016 р. V-й технологічний уклад формується на основі синхронного розвитку програмування, комунікацій, електроніки та робототехніки, які не отримали належної державної підтримки в Україні, і тому частка таких виробництв становить менше 5 % (4,6% у 2014 р.; 4,3% у 2016 р.). Відповідно епоха нано- та біотехнологій, що дозволяють значно скоротити енергоємність та знизити матеріаломісткість виробництва, епоха «економіки вражень», що орієнтується на відчуття споживача, його вподобання, смаки, емоції (VI-ий технологічний уклад), стала для України ще більш віддаленою перспективою. Слід також врахувати, що розвиток нано- та біотехнологій сприяє створенню відповідних сировинних матеріалів, а «дві третини експорту України – це сировина: 33 % аграрної та харчової продукції, 21 % чорної металургії та руди, 3,6 % лісництва» [2]. Тому за умов відсутності активної структурної

політики держави зниження обсягу експортованої продукції України є неминучим, що спричинить негативні тенденції в економіці;

- в сфері послуг України домінує оптова і роздрібна торгівля, яка формує більше 16% загальної валової доданої вартості (2015 р.), а на другому місці знаходиться транспортне, складське господарство та зв'язок (8% ВДВ). Високо-технологічні сфери послуг (інформація та телекомунікації, професійна, наукова та технічна діяльність) забезпечують лише 7,6% ВДВ. Позитивним є те, що їх частка поволі підвищується: частка ВДВ, створеної у сфері інформації та телекомунікації зростає з 3,5% у 2010 р. до 4,3% у 2015 р.; а у професійній, науковій та технічній діяльності — з 2,9% у 2010 р. до 3,3% у 2015 р. [5].

Висновки. Доцільність структурної перебудови економіки України підтверджується показниками розвитку вітчизняної економіки, у тому числі її невідповідністю структурі економіки розвинених держав. Незважаючи на те, що програмні документи щодо розвитку України є чинними і мають реалізовуватися ще до 2020 р., однак вже зараз слід здійснити їх порівняльний аналіз, у тому числі на відповідність кращим світовим практикам структурної економічної політики; також необхідно провести оцінювання виконання цих документів станом на 2018 р., щоб своєчасно переглянути цілі, завдання, заходи й фінансування з державного, регіональних та місцевих бюджетів. В іншому випадку, збережеться тенденція україно повільного відновлення й розвитку економіки на фоні динамічного розвитку інших держав, що спричинить наростання кризових явищ в Україні. Встановлено, що за роки новітньої незалежності України неодноразово декларувалися цілі щодо необхідності втілення технологічних, структурних та інституційних перетворень у національній економіці та, в кінцевому підсумку, забезпечення конкурентоспроможності держави та її регіонів у глобальній економіці. Втім, сформована на національному рівні вітчизняна економічна система характеризується низьким ступенем розвитку, примітивністю її структури і, відповідно, слабкою участю держави в світовому господарстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України "Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році". – К.: НІСД, 2016. – 688 с.

2. Глобальні економічні тренди та Україна без майбутнього [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2017/07/17/627005>
3. Куйбіда С. В. Регіональні аспекти структурної перебудови економіки України / С. В. Куйбіда. // Ефективність державного управління. – 2017. – №2. – С. 248–260.
4. Міняйленко І.В. Стратегічні напрями інноваційної перебудови економіки регіону / І. В. Міняйленко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/4.3/127.pdf
5. Національні рахунки України за 2015 рік. Статистичний збірник / Державна служба статистики. Київ, 2017. – 185 с.
6. Форсайт економіки України: середньостроковий (2015–2020 роки) і довгостроковий (2020–2030 роки) часові горизонти / наук. керівник проекту акад. НАН України М. З. Згуровський // Міжнародна рада з науки (ICSU); Комітет із системного аналізу при Президії НАН України; Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут"; Інститут прикладного системного аналізу НАН України і МОН України; Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку. – К.: НТУУ "КПІ", 2015. – 136 с.
7. Doing Business [Електронний ресурс] // <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=232ba380-67ec-4689-a90e-f67da7840f9e&title=DoingBusiness>
8. The Global Competitiveness Index. Report 2008–2017 [Електронний ресурс] // World Economic Forum – Режим доступу: www.weforum.org.
9. Index of Economic Freedom 2018 [Електронний ресурс] // The Heritage Foundation. In partnership with Wall Street Journal. – Режим доступу: www.heritage.org.
10. World Bank. 2017. Doing Business: Understanding Regulations for Small and Medium Size Enterprises [Електронний ресурс] // Washington, DC: World Bank Group – Режим доступу: www.doingbusiness.org.
11. World Bank. 2019. Doing Business: Understanding Regulations for Small and Medium Size Enterprises [Електронний ресурс] // Washington, DC: World Bank Group – Режим доступу: www.doingbusiness.org.

REFERENCES:

1. Analitichna dopovid do Shchorichnoho Poslannya Prezydenta Ukrayiny do Verkhovnoyi Rady Ukrayiny "Pro vnutrishnye ta zovnishnye stanovyshe Ukrayiny v 2016 rotsi" [Analitichna dopovid' do Shchorichnoho Poslannya Prezydenta Ukrayiny do Verkhovnoyi Rady Ukrayiny "Pro vnutrishnye ta zovnishnye stanovyshe Ukrayiny v 2016 rotsi"] К.: NISD, 2016. – 688 p.
2. Hlobalni ekonomichni trendy ta Ukrayina bez maybutnoho [Global economic trends and Ukraine without the future]. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/publications/2017/07/17/627005> [in Ukrainian].

3. Kuybida S. V. (2017). Rehionalni aspekty strukturnoyi perebudovy ekonomiky Ukrayiny [Regional Aspects of Structural Transformation of the Ukrainian Economy]. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnya– Efficiency of public administration*, 2, 248-260 [in Ukrainian].
4. Minyaylenko I.V. Stratehichni napryamy innovatsiynoyi perebudovy ekonomiky rehionu [Strategic directions of innovation restructuring of the region's economy]. Retrieved from [www.pdaa.edu.ua/ sites/default/files/nppdaa/4.3/127.pdf](http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/4.3/127.pdf) [in Ukrainian].
5. Natsionalni rakhunky Ukrayiny za 2015 rik: statystychnyy zbirnyk [National Accounts of Ukraine for 2015. Statistical Collection]. (2015). Kyiv: Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy [in Ukrainian]. Kyiv, Derzhavna sluzhba statystyky, 185 p.
6. M. Z. Zhurovskyy. (2015). Forsayt ekonomiky Ukrayiny: seredn'ostrokovy (2015–2020 roky) i dovhostrokovy (2020–2030 roky) chasovi horyzonty [Foresight of the Ukrainian economy: medium-term (2015-2020) and long-term (2020-2030) time horizons]. *Mizhnarodna rada z nauky (ICSU); Komitet iz systemnoho analizu pry Prezydiyi NAN Ukrayiny; Natsional'nyy tekhnichnyy universytet Ukrayiny "Kyyivs'kyy politekhnichnyy instytut"; Instytut prykladnoho systemnoho analizu NAN Ukrayiny i MON Ukrayiny; Svitovyy tsentr danykh z heoinformatyky ta staloho rozvytku - National Academy of Sciences of Ukraine M. Z. Zgurovsky // International Council for Science (ICSU); Committee for System Analysis under the Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine; National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute"; Institute of Applied Systems Analysis of NAS of Ukraine and Ministry of Education and Science of Ukraine; World Data Center for Geoinformatics and Sustainable Development. K.: NTUU "KPI", – 136 p.*
7. Doing Business. Retrieved from: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=232ba380-67ec-4689-a90e-f67da7840f9e&title=DoingBusiness> [in Ukrainian].
8. The Global Competitiveness Index. Report 2008–2017 // World Economic Forum. Retrieved from: www.weforum.org [in Ukrainian].
9. Index of Economic Freedom 2018 // The Heritage Foundation. In partnership with Wall Street Journal. Retrieved from: www.heritage.org [in Ukrainian].
10. World Bank. 2017. Doing Business: Understanding Regulations for Small and Medium Size Enterprises // Washington, DC: World Bank Group. Retrieved from: www.doingbusiness.org [in Ukrainian].
11. World Bank. 2019. Doing Business: Understanding Regulations for Small and Medium Size Enterprises // Washington, DC: World Bank Group. Retrieved from: www.doingbusiness.org [in Ukrainian].